

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Στόχος και στάδια διεξαγωγής της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας

Στις σύγχρονες κοινωνίες, για να επιτευχθεί συστηματική γνώση σε ότι αφορά στις κοινωνικές σχέσεις και στις δραστηριότητες των ανθρώπων, απαιτούνται για πολλά διαφορετικά προβλήματα πληροφορίες ως προς τη δημογραφική ανάπτυξη και τη γονιμότητα, τη διαστροφώματωση και την κοινωνική κινητικότητα, την εκλογική συμπεριφορά, τους τρόπους λειτουργίας και απόδοσης των δημοσίων φορέων, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, την κατάσταση υγείας του πληθυσμού, τις καταναλωτικές συνήθειες, τη γεωγραφική κινητικότητα, τον τουρισμό, τη διάδοση και τις επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών. Συναφή λοιπόν με τα παραπάνω δεδομένα, συλλέγονται ταξινομούνται και αναλύονται σε μεγάλη κλίμακα.

Τέτοιου είδους έρευνες διεξάγονται μεταξύ άλλων από οικονομολόγους, γιατρούς, επιδημιολόγους, δημοσιογράφους, γεωγράφους, πολιτικούς επιστήμονες επικοινωνιολόγους, επιστήμονες του αθλητισμού, βιβλιοθηκονόμους και ακόμη από οικολόγους, ανθρωπολόγους, ιστορικούς, μαθηματικούς, στατιστικολόγους και από στελέχη της διοίκησης. Είναι σαφές ότι ελάχιστοι από τους παραπάνω γνωρίζουν ότι αξιοποιούν μεθόδους της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας. Συνέπεια αυτού είναι, ότι οι τεχνικές, για τις οποίες η εμπειρική κοινωνική έρευνα έχει αναπτύξει ένα θεωρητικό και πειραματικά τεκμηριωμένο κώδικα κανόνων, χρησιμοποιούνται συχνά με ανεπαρκή τρόπο.

Η παραπάνω διαπίστωση, αφορά κατεξοχήν «δημοσκοπήσεις» οι οποίες συχνά, κατά λανθασμένο τρόπο, εκλαμβάνονται ως συνώνυμες με την εμπειρική κοινωνική έρευνα¹. Η άγνοια για τις μεθόδους εμπειρικής κοινωνικής έρευνας οδηγεί εδώ σε παράλογες καταστάσεις, που παρουσιάζονται καθημερινά στα Μέσα Ενημέρωσης ως «αποτελέσματα δημοσκοπήσεων», τα οποία διαμορφώνουν όλο και περισσότερο το τοπίο της κοινωνικής έρευνας στον δημόσιο χώρο. Μόνο που αυτό δεν έχει καμία σχέση με τον κώδικα κανόνων της ακαδημαϊκής εμπειρικής κοινωνικής έρευνας.

Η *εμπειρική κοινωνική έρευνα* μπορεί να θεωρηθεί ως μια συλλογή από τεχνικές και μεθόδους για τη σωστή διεξαγωγή της επιστημονικής διερεύνησης και μελέτης της ανθρωπίνης συμπεριφοράς και των ποικίλων κοινωνικών φαινομένων. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει η οριοθέτηση της επιστημονικής έρευνας από άλλες κοινωνικές δραστηριότητες.

Οι KING/ΚΕΟΗΑΝΕ/VERBA (1994:7-9) χρησιμοποιούν τέσσερα κριτήρια που χαρακτηρίζουν την κοινωνική έρευνα.

1. Το πιο γνωστό παράδειγμα εδώ είναι οι εκλογικές προγνώσεις με βάση τα αποτελέσματα δημοσκοπικών ερευνών. Αν και εύκολα αποδεικνύεται ότι οι εκλογικές αυτές προγνώσεις δεν διασφαλίζουν επιστημονικά ευσταθή αποτελέσματα, φαίνεται τελικά ότι αυτό δεν επηρεάζει αρνητικά τη δημοφιλία τους στους κύκλους των πολιτικών και των δημοσιογράφων. Για σχολιασμό βλ. ULMER (1994) και GROSS 2010). Βλ. επίσης την ιστοσελίδα που διαχειρίζεται ο ULMER www.wahlprognosen-info.de.

1. Ο στόχος της έρευνας είναι η διατύπωση συμπερασματικών αποφάνσεων. Αν και οι προσεκτικές περιγραφές είναι συχνά απαραίτητες για την επιστημονική έρευνα, το ενδιαφέρον της έρευνας αυτό καθαυτό υπερβαίνει συχνά την περιγραφή των παρατηρούμενων γεγονότων: Υπάρχει δηλαδή ενδιαφέρον για τη διατύπωση ερευνητικών προτάσεων ως προς μη παρατηρούμενα γεγονότα ή επίσης για προτάσεις που διερευνούν και διατυπώνουν τα αίτια των παρατηρήσεων αυτών.
2. Οι λεπτομέρειες για τους τρόπους διεξαγωγής της έρευνας είναι διαθέσιμες δημόσια. Μόνο αυτό επιτρέπει τη δυνατότητα κριτικής προσέγγισης των τρόπων διεξαγωγής της έρευνας και αξιολόγησης της εγκυρότητάς τους.
3. Τα τελικά συμπεράσματα είναι κατά κανόνα επισφαλή. Η επιστήμη όμως προσδιορίζεται εννοιολογικά, ακριβώς από τη δυνατότητά της να αξιολογεί την έκταση αυτής της αβεβαιότητας.
4. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της επιστήμης είναι η μέθοδος που η ίδια χρησιμοποιεί.

Η Επιστήμη δεν μπορεί να ορίζεται σύμφωνα με το διαφορετικό περιεχόμενο που αποκτά στον χρόνο, αλλά μόνο για τους τρόπους και τις διαδικασίες προσέγγισης του αντικειμένου της έρευνας. Το κύρος των συμπερασμάτων εξαρτάται από τη διαδικασία αυτή καθαυτή.

Εάν λοιπόν διεξάγει κανείς, υπό την έννοια αυτή ή κατά μια άλλη έννοια, «επιστήμη», αυτό είναι τελικά θέμα αρχής, το οποίο δεν μπορεί να τεκμηριωθεί «επιστημονικά». Εάν όμως κάποιος έχει αποφασίσει να διενεργήσει έρευνα, τότε δεν μπορεί πλέον εντός του κοινωνικού εγχειρήματος που έχει προσδιορισθεί ως «επιστήμη», να παραβιάζει αυθαίρετα αυτά τα κριτήρια.

1.1 Στόχοι της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας

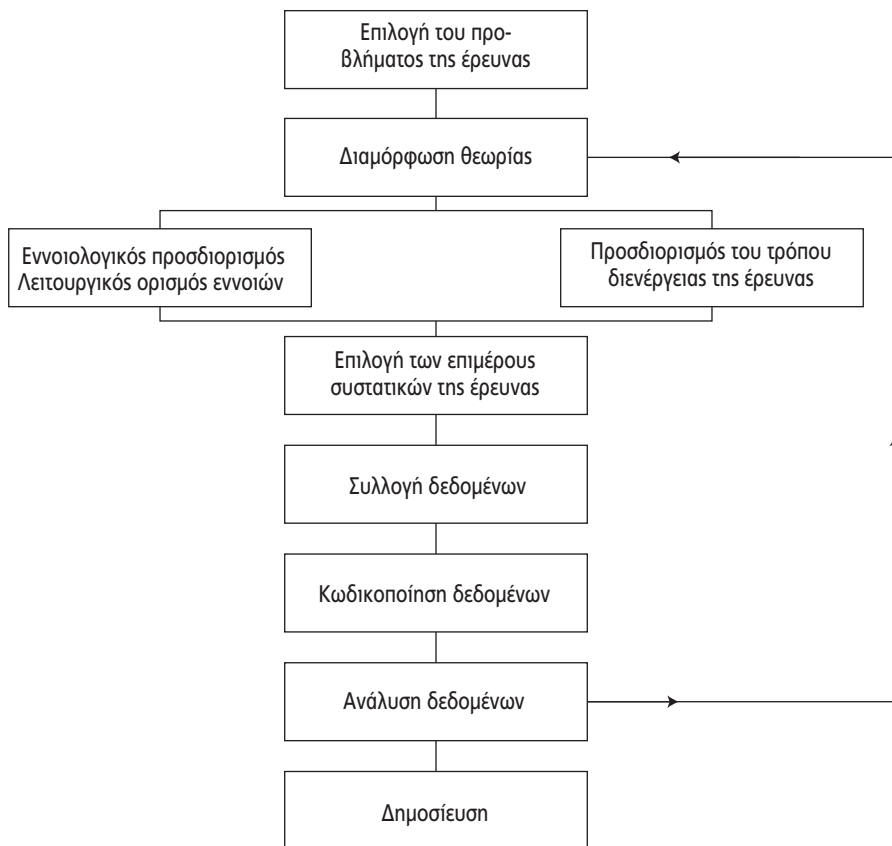
Παρ' όλες τις θεωρητικές και μεθοδολογικές διαμάχες στις κοινωνικές επιστήμες φαίνεται να είναι κοινή η προσέγγιση για μια «κινητήρια δύναμη διαφώτισης και χειραφέτησης του ανθρώπου μέσα από διαδικασίες, οι οποίες επιτελούνται εκτός και εντός της εκάστοτε κοινωνικής οργάνωσης, των οποίων η άγνοια αποτελεί εμπόδιο στο να απελευθερωθεί από περιορισμούς και στερήσεις» (ESSER/KLENOVITS/ZEHNPFFENNIG1977a: 164)². Πέρα από τον πρακτικό στόχο που εδώ προκύπτει, δηλαδή να διευκολυνθεί μέσα από την επίλυση προβλημάτων μια ορθολογική και καλύτερη ζωή των ανθρώπων (FRIEDRICHS 1973:14), οι περισσότεροι επιστήμονες ακολουθούν προπάντων τον θεωρητικό στόχο της κατασκευής ενός θεωρητικού μοντέλου της πραγματικότητας (FRIEDRICHS 1973:14), που μπορεί με αντικειμενικό τρόπο να αξιολογηθεί.

2. Η ανάπτυξη και η ενσωμάτωση της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας σε τελείως διαφορετικούς τομείς της επιστήμης με διαφορετικά χρηστικά ενδιαφέροντα (βλ. κεφάλαιο 2) και διαφορετικά σημεία αναφοράς σχετικά με θεμελιώδη ζητήματα της θεωρίας της επιστήμης (βλ. κεφάλαιο 3), έχουν οδηγήσει σε ρήξεις εντός της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας, οι οποίες αποτυπώνονται κυρίως σε πολλές περιτές διαμάχες για τις διαφορές μεταξύ «ποσοτικών» και «ποιοτικών» μεθόδων. Τα κύρια ζητήματα και κριτήρια της μεθόδου είναι ταυτόσημα για όλες τις μορφές επιστημονικής κοινωνικής έρευνας, βλ. τις λεπτομερείς περιγραφές των KING/KEOHANE/VERBA 1994)

Στο πλαίσιο μιας εμπειρικά κατανοητής επιστήμης, που προσπαθεί να ανακαλύψει φαινόμενα ή γεγονότα στη φύση ή την κοινωνία, να διατυπώσει προτάσεις που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ τους και να ελέγξει αυτές τις προτάσεις, η εμπειρική κοινωνική έρευνα είναι απαραίτητη πάντα ως εργαλείο, για την επαλήθευση αυτών των θεωριών που επιχειρούν να εξηγήσουν την ανθρώπινη δράση, τις κοινωνικές δομές και σχέσεις. Η εμπειρική κοινωνική έρευνα εξυπηρετεί, δηλαδή, κυρίως τον συστηματικό έλεγχο των θεωριών. Πίσω από όλα αυτά η εκτίμηση των πλεονεκτημάτων των διαφόρων διασυνδέσεων της εμπειρικής έρευνας μπορεί να διατυπωθεί σε μια συμπερασματική πρόταση ως εξής: από τη συγκρότηση των θεωρητικών μοντέλων προκύπτουν εμπειρικά αποτελέσματα, για την επιβεβαίωση των οποίων, ή την απόδειξη της μη ύπαρξής τους είναι απαραίτητες οι τεχνικές της εμπειρικής έρευνας.

1.2 Η διαδικασία της έρευνας

Κατά τη διεξαγωγή ενός εμπειρικού ερευνητικού έργου διακρίνονται ορισμένα τυπικά βήματα στην πορεία των εργασιών (βλ. Σχήμα 1-1).

Σχήμα 1-1: Στάδια της ερευνητικής διαδικασίας

1.2.1 Η επιλογή του προβλήματος της έρευνας

Κατά κανόνα, ένα ερευνητικό πρόγραμμα ξεκινά από τον καθορισμό του αντικειμένου της έρευνας, τη *διατύπωση του ερευνητικού προβλήματος*. Εδώ μπορεί κανείς στη συνέχεια να διακρίνει εάν πρόκειται για έρευνα που εκκίνησε με πρωτοβουλία των ερευνητών ή πρόκειται για έρευνα που καθορίζεται από τους όρους που θέτει μια συγκεκριμένη σύμβαση ανάθεσης.

Στην έρευνα που διενεργείται σε ένα δεσμευτικό πλαίσιο συγκεκριμένης σύμβασης, το θέμα ή το πρόβλημα της έρευνας υπαγορεύεται περισσότερο ή λιγότερο με ακρίβεια από τον εντολέα (π.χ. από κρατικές αρχές και ηγεσίες, οργανώσεις, δήμους, συνδικαλιστικούς φορείς, επιχειρήσεις και άλλους οργανισμούς). Συνήθως εδώ, το πεδίο εφαρμογής των ερευνητών, κατά τον προσδιορισμό του αντικειμένου της έρευνας, περιορίζεται σε έναν πιο στενά εννοούμενο ορισμό του αντικειμένου της έρευνας. Περιστασιακά, απαιτείται όμως μια επέκταση του θέματος, για παράδειγμα, όταν διερευνάται η ετοιμότητα συμμετοχής στις απογραφές πληθυσμού, θα πρέπει παράλληλα για θεωρητικούς λόγους να διερευνηθούν οι διαθέσιμες και προσφερόμενες πληροφορίες σχετικά με τη γενική ετοιμότητα συμμετοχής σε έρευνες στο χώρο των κοινωνικών επιστημών.

Το πεδίο για τον καθορισμό του αντικειμένου της έρευνας σύμφωνα με τα σχέδια που ανέλαβαν οι ερευνητές είναι πολύ ευρύτερο. Συνήθως η απόφαση για ένα συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης εδράζεται είτε σε συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα (όπως π.χ. της φτώχειας, της εγκληματικότητας των νέων, της ξеноφοβίας, «της έρευνας για γυναικεία θέματα»), είτε σε μια περισσότερο ή λιγότερο μακρά ιστορική έκθεση προβλημάτων σύμφωνα με την παραδοσιακή θεματολογία των κοινωνικών ερευνών (όπως για παράδειγμα στο πεδίο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης ή της κοινωνικής μεταβολής).

Η ακριβής επιλογή ενός συγκεκριμένου αντικειμένου έρευνας εξαρτάται, στην περίπτωση μιας ερευνητικής παράδοσης, έντονα από την τρέχουσα κατάσταση της έρευνας και πως αυτή εμφανίζεται στη σχετική βιβλιογραφία. Δεν θα πρέπει σε παρόμοιες αποφάσεις η δυνατότητα εφαρμογής αντικειμενικών διαδικασιών να υπερεκτιμάται και να θεωρείται εφικτή ακόμη και απέναντι σε σύνθετα κοινωνικά προβλήματα και να δημιουργείται έτσι η εντύπωση ότι π.χ. ορισμένα από αυτά, παρότι εκφράζουν αφηρημένες έννοιες, μπορούν με ευκολία να διερευνηθούν με πρακτικό τρόπο. Τέτοιου είδους θέματα, των οποίων η εμπειρική διερεύνηση αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα, τυχάνουν σπάνια ερευνητικού ενδιαφέροντος (όπως π.χ. μελέτες για τις ελίτ ή τη συμπεριφορά των πολιτών σε κατάσταση πολέμου). Συχνά προσφέρονται ασυνήθιστες ευκαιρίες για να διερευνηθούν συγκεκριμένες υποθέσεις εργασίας.

Οι FESTINGER/RIECKEN/SCHACHTER (1956) μπόρεσαν, για παράδειγμα, να παρατηρήσουν τους κοινωνικοψυχολογικούς μηχανισμούς σε μια ομάδα, η οποία είχε προβλέψει την άμεσα επερχόμενη συντέλεια του κόσμου, η οποία βέβαια όπως γνωρίζουμε - δεν προέκυψε ποτέ.

1.2.2 Διαμόρφωση θεωρίας

Μετά από την απόφαση σχετικά με το τί επιθυμεί να ερευνήσει κανείς, ξεκινά η φάση διαμόρφωσης της θεωρίας. Εδώ μπορούν είτε να αξιοποιηθούν θεωρίες που έχουν ήδη

εκπονηθεί για ένα συγκεκριμένο θεματικό τομέα και είναι βιβλιογραφικά διαθέσιμες, είτε να αναπτυχθούν νέες θεωρίες που επιχειρούν να εξηγήσουν το επιλεγμένο θέμα³.

Στην περίπτωση που δεν υπάρχει κάποια ρητά διατυπωμένη θεωρία για το επιλεγμένο πεδίο, αξιοποιούνται συχνά θεωρίες από συγγενείς θεματικές περιοχές. Έτσι, για παράδειγμα, η ανταλλαγή μέσω φιλικών δικτύων μπορεί να εξηγηθεί από μια θεωρία, που αναπτύσσεται αρχικά για την μεταβολή συστημάτων που αναφέρονται στις θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Στην περίπτωση που δεν είναι δυνατή η αξιοποίηση και προσαρμογή θεωριών από άλλα γνωστικά πεδία τότε οι διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία προσφέρουν συνήθως το έναυσμα για τη διαμόρφωση μιας θεωρίας⁴.

Αν και μέχρι στιγμής σπάνια επιτυγχάνεται μια άμεση θεωρητική εξαγωγή ειδικών θεωριών από τα αξιώματα μιας γενικής θεωρίας της ανθρώπινης συμπεριφοράς εντούτοις η προσέγγιση αυτή είναι πολλά υποσχόμενη⁵.

Ένα μεγάλο μέρος της εργασίας στο στάδιο του σχηματισμού της θεωρίας αφορά την ανάλυση της βιβλιογραφίας, δηλαδή τόσο την εποπτεία/ανασκόπηση όσο και την αξιολόγηση της σχετικής με το θέμα υπάρχουσας ειδικής βιβλιογραφίας⁶.

Ήδη εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο όγκος της επιστημονικής βιβλιογραφίας παρουσιάζεται τις περισσότερες φορές ιδιαίτερα υποτιμημένος (Σύγκρινε Σχήμα 1-2)⁷. Μόνο στα περιοδικά στα οποία διατηρείται σύστημα αξιολόγησης δημοσιεύθηκαν κατά το έτος 2006 συνολικά 1.35 εκατομμύρια άρθρα (Björk/Roos/Lauro 2008:180)⁸.

3. Ο BERK (2004:238) συνοψίζει τη μη ικανοποιητική κατάσταση στη διαμόρφωση της θεωρίας στις κοινωνικές επιστήμες με τα παρακάτω λόγια "Commonly, there is little more than a tentative taxonomy with some arrows between key categories". «Αυτή η έλλειψη ακρίβειας των κοινωνιολογικών θεωριών αποδεικνύεται με μεγαλύτερη σαφήνεια κατά την προσπάθεια μορφοποίησης αυτών των θεωριών. Ο πιο απλός τρόπος μορφοποίησης μιας θεωρίας προκύπτει από μια προσομοίωση μέσω υπολογιστή. Οι προσομοιώσεις δεν αποτελούν τύπο εξήγησης, ούτε προσφέρουν κάποιο «τεστ» για μια θεωρία, αλλά μόνο μια δυνατότητα για την παρουσίαση των επιπτώσεων μιας θεωρίας (βλ. WEBER 1999). Για μια επισκόπηση βλ. SCHNELL (1990) και για μια βασική εισαγωγή στο GILBERT/TROITZSCH (2005

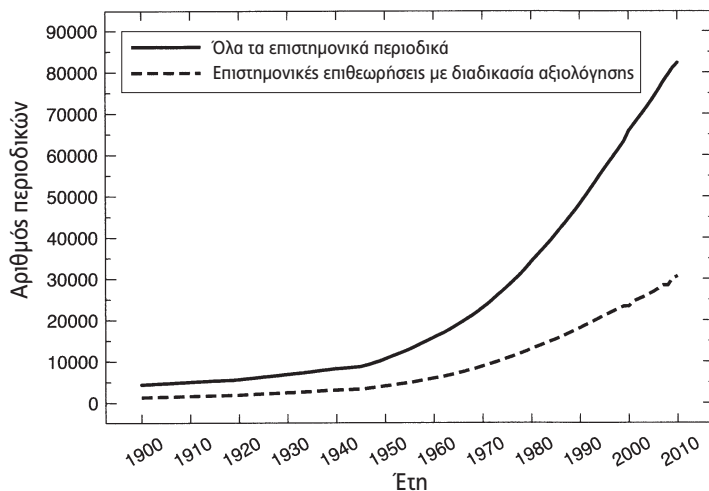
4. 4 Μια εξαιρετική εποπτεία υπάρχει στο TURNER (2003)

5. 5 Σύγκρινε εδώ τις εργασίες του OPP (1972,1979) και περαιτέρω του BOUDON (1979,1980). Μερικά πολύ απλά παραδείγματα υπάρχουν στο McKenzie/Tulloch (1984). Οι Stark/Bainbridge (1987) παρουσιάζουν ένα απαγωγικό - ατομιστικό θεωρητικό μοντέλο της θρησκείας, βλ. σχετ. εδώ κεφ. 3.1.2.

6. 6 Για χρήσιμες εισαγωγές στην αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας βλ. Franke/Klein/Schueller-Zwierlein (2010) und Niedermair (2010) καθώς και Rumsey (2008).

7. Το σχήμα αυτό βασίζεται σε έρευνα στη βάση δεδομένων Ulrich's Serials Analysis System» (Stand: 2011) («Σύστημα ανάλυσης περιοδικών Ulrich», Περίοδος: 2011). Φυσικά, οι απόλυτοι αριθμοί εξαρτώνται από τον καθορισμό των κριτηρίων αναζήτησης. Για σύγκριση: οι LARSEN / von Ins (2010:594) τοποθετούν, μετά από μια ανάλυση των δεδομένων των MABE/AMIN (2001), τον αριθμό των περιοδικών με σύστημα αξιολόγησης σε 24.000. Αναφέρουν δε τον συνολικό αριθμό των επιστημονικών περιοδικών σε 250.000.

8. Στις κοινωνικές επιστήμες μπορεί κανείς να εκτιμήσει τον όγκο της βιβλιογραφίας με τη βοήθεια των στοιχείων της Βάσης Δεδομένων "Social Scisearch» Αυτή η Βάση Δεδομένων περιέχει την διεθνή κοινωνικοεπιστημονική βιβλιογραφία σε 1.700 περιοδικά καθώς και σε άρθρα κοινωνικοεπιστημονικού περιεχομένου σε περαιτέρω 3.300 περιοδικά από το 1973. Επιπλέον η ίδια Βάση Δεδομένων περιλαμβάνει περίπου 5.4 εκατομμύρια καταχωρήσεις (Ιούνιος 2011). Κάθε χρόνο προστίθενται περίπου 190.000 νέες καταχωρήσεις. Η Βάση Δεδομένων SOLIS (www.gesis.org/sowiport) περιλαμβάνει τη γερμανόφωνη κοινωνικοεπιστημονική βιβλιογραφία από το 1945 και ενημερώνεται από 270

Σχήμα 1-2: Εξέλιξη του αριθμού των επιστημονικών περιοδικών. Στις επιστημονικές επιθεωρήσεις υπάρχει διαδικασία αξιολόγησης των άρθρων πριν από τη δημοσίευσή τους (βλ. Κεφ. 1.2.9)

1.2.3 Εννοιολογικός προσδιορισμός και λειτουργικός ορισμός των εννοιών

Οι περισσότερες θεωρίες στις κοινωνικές επιστήμες είναι αρκετά ασαφείς στη διατύπωσή τους και αναφέρονται σε έννοιες που δεν προσδιορίζονται με ακρίβεια. Μια εμπειρική μελέτη προϋποθέτει μια αποσαφήνιση των εννοιών και των όρων που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία της εξήγησης. Αν η θεωρία χρησιμοποιεί έναν τόσο πικρό όρο όπως «εθνική ταυτότητα», είναι ως επί το πλείστον ασαφές τι σημαίνει «εθνικό» ή «ταυτότητα», και πως η «εθνική ταυτότητα» διαφέρει από τους όρους (όπως π.χ. «εθνικότητα»). Η φάση στην ερευνητική διαδικασία, στην οποία ενδέχεται να γίνουν αυτές οι θεωρητικές διευκρινίσεις, αναφέρεται εδώ ως «εννοιολογικός προσδιορισμός».

Όταν διευκρινισθεί ποιες πτυχές μιας θεωρητικής έννοιας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την εμπειρική εξέταση της θεωρίας, παραμένει ιδιαίτερα σημαντικό το ζήτημα αναφορικά με το πώς οι θεωρητικές έννοιες και κατασκευές μπορούν να συσχετισθούν με παρατηρήσιμα γεγονότα, έτσι ώστε να καθίστανται δυνατές οι διαδικασίες μέτρησης. Ως λειτουργικό ορισμό των εννοιών ορίζουμε τη διαδικασία σύμφωνα με την οποία οι θεωρητικοί όροι αντιστοιχούν σε παρατηρήσιμους δείκτες.

Περιοδικά. Η SOLIS περιλαμβάνει συνολικά περίπου 400.000 δημοσιεύσεις στην κοινωνική επιστήμη (Περίοδος: Μάιος 2010). Ετησίως προστίθενται 16.000 έως 18.000 νέες καταχωρήσεις. Επιπροσθέτως σε ετήσια βάση δημοσιεύονται στην ΟΔΓ περισσότεροι από 15.000 νέοι τίτλοι βιβλίων (από συνολικά περίπου 83.000), οι οποίοι από την Εθνική Βιβλιοθήκη έχουν ταξινομηθεί ως κοινωνικοεπιστημονικού περιεχομένου (Περίοδος 2008).

Ο **λειτουργικός ορισμός των εννοιών** αποτελείται από οδηγίες ως προς το πώς μπορούν να πραγματοποιηθούν μετρήσεις για έναν συγκεκριμένο όρο. Μόνο βάσει των μετρήσεων που συλλέγονται μπορούν να γίνουν διατυπώσεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής και ως εκ τούτου για την προκαταρκτική αποδοχή ή την απόρριψη της θεωρίας που τίθεται υπό εξέταση

Σε αυτή τη φάση της διαδικασίας έρευνας κατασκευάζονται επίσης τα «εργαλεία μέτρησης» των κοινωνικών επιστημών, ως επί το πλείστον ερωτηματολόγια και κατηγορίες παρατηρούμενων γεγονότων.

Επίσης εδώ εντάσσονται οι προκαταρκτικές έρευνες («προκαταρκτικός έλεγχος»), στις οποίες τα εργαλεία που αναπτύχθηκαν αποτιμούνται για το βαθμό που επιτρέπουν έγκυρες (valide) και αξιόπιστες (reliable) μετρήσεις. Το Κεφάλαιο 4 αυτού του βιβλίου περιέχει μερικές βασικές εκτιμήσεις για την εννοιολογική διασάφηση, καθώς και μια εισαγωγή σε τεχνικές μέτρησης των κοινωνικών επιστημών γενικά. Τεχνικές λεπτομέρειες σχετικά με τη δημιουργία εργαλείων συλλογής δεδομένων βρίσκονται στο Κεφάλαιο 7.

1.2.4 Σχεδιασμός έρευνας

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός και ο λειτουργικός ορισμός των εννοιών δεν είναι διαδικασίες ανεξάρτητες από τον τύπο έρευνας που έχει αποφασιστεί. Για τις προδιαγραφές του τύπου της έρευνας λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το εάν τα δεδομένα που πρέπει να συγκεντρωθούν αφορούν σε ένα ή περισσότερα χρονικά διαστήματα μέτρησης, αφορούν τα ίδια άτομα ή διαφορετικές ομάδες ατόμων σε διαφορετικά χρονικά σημεία μέτρησης, εάν π.χ. πρέπει να διενεργούνται εργαστηριακά πειράματα ή έρευνες κλπ. Τέτοιες αποφάσεις εξαρτώνται από την εκάστοτε επιθυμητή ανάγκη των χαρακτηριστικών ιδιαιτεροτήτων των αντίστοιχων τύπων έρευνας (του σχεδιασμού), από την άλλη από τα διαθέσιμα οικονομικά μέσα⁹ για τη διενέργεια της έρευνας. Το κεφάλαιο 5 παρουσιάζει τους σημαντικότερους Μέσα Ενημέρωσης τύπους έρευνας με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους.

1.2.5 Καθορισμός των αντικειμένων της έρευνας

9. Για παράδειγμα το μεγαλύτερο μέρος της ακαδημαϊκής έρευνας στη Γερμανία χρηματοδοτείται από τα ταμεία της «Deutsche Forschungsgemeinschaft» (DFG). Για το έτος 2010 η DFG είχε διαθέσιμο συνολικό ποσό χρηματοδότησης για την προώθηση της έρευνας 2,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Αυτά προέρχονται κατά περίπου 67% από ομοσπονδιακούς και περίπου το 33% από πόρους των Ομόσπονδων Κρατιδίων. 2010. Περίπου 114 εκατομμύρια Ευρώ διατέθηκαν την ίδια χρονιά για τις κοινωνικές επιστήμες (για μια σύγκριση: ο αντίστοιχος προϋπολογισμός για τη φυσική επιστήμη, κατά την ίδια χρονιά, ήταν 180 εκατομμύρια ευρώ). Συνολικά, διατέθηκαν περίπου 32.000 Ευρώ για έργα που προήχθησαν. Επιλεγμένοι εμπειρογνώμονες είχαν αποφασίσει σχετικά με την κατανομή αυτών των κονδυλίων. Εκτός από την DFG, ειδικά το Ίδρυμα Volkswagen είναι μια σημαντική πηγή χρηματοδότησης της έρευνας των κοινωνικών επιστημών. Περιστασιακά και για τη διενέργεια συγκεκριμένων εφαρμοσμένων ερευνών στον κοινωνικό χώρο διατίθενται επιπλέον χρήματα από ορισμένα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ιδρύματα και από υπουργεία.

Το ερώτημα ως προς τις σημαντικές αποφάσεις κατά τη διαδικασία της έρευνας έχει να κάνει με το εάν θα πρέπει ή εάν μπορούν να διερευνηθούν όλα τα στοιχεία του πεδίου εφαρμογής ή μόνο λίγα επιλεγμένα στοιχεία. Είναι δυνατόν μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως π.χ. σε εθνικές απογραφές να ερωτηθούν όλοι οι κάτοικοι μιας χώρας για ένα κοινό θέμα. Στην περίπτωση που κάποιος δεν επιθυμεί ή δεν μπορεί να απευθυνθεί και να ρωτήσει όλους τους κατοίκους, προσβλέπει όμως στην εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων τότε θα πρέπει ακολουθήσει διαδικασίες, οι οποίες επιτρέπουν την επιλογή και τη συμμετοχή στην έρευνα συγκεκριμένων πολιτών. Το Κεφάλαιο 6 περιλαμβάνει μια σύντομη εισαγωγή σε αυτή τη διαδικασία επιλογής. Στην πρακτική διενέργειας έρευνας η φάση αυτή αποτελείται από τον ακριβή καθορισμό των αντικειμένων της έρευνας (π.χ. «οι κάτοικοι της πόλης μεγάλο-μικρό σπίτι»), τη δημιουργία καταλόγων με στοιχεία του αντικειμένου διερεύνησης (όπως μια λίστα διευθύνσεων όλων των κατοίκων της πόλης) και μια επιλογή των πραγματικών προς διερεύνηση στοιχείων που προκύπτουν μέσα από μία με ακρίβεια καθορισμένη και δυνάμενη να αναπαραχθεί διεξαχθείσα διαδικασία επιλογής. Στην πρακτική της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας εντάσσονται σε αυτή τη φάση οι συχνές συνεργασίες με τις αρχές ή τους οργανισμούς για την ενίσχυση της δυνατότητας διενέργειας των διαδικασιών επιλογής. Λόγω των πολλών μικρών τεχνικών προβλημάτων και της προσπάθειας συμμόρφωσης προς όλες τις διατάξεις περί προστασίας δεδομένων, ο χρόνος που απαιτείται για αυτό το έργο δεν πρέπει να υποτιμάται.

1.2.6 Συλλογή δεδομένων

Το επόμενο στάδιο της διαδικασίας έρευνας είναι η συλλογή πραγματικών στοιχείων. Στις κοινωνικές επιστήμες υπάρχουν διαφορετικές μέθοδοι συλλογής δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων των συνεντεύξεων, παρατηρήσεων, της λεγόμενης «μη-αντιδραστικής διαδικασίας μέτρησης», των αναλύσεων περιεχομένου κ.λπ., για τα οποία το κεφάλαιο 7 παρέχει μια επισκόπηση. Ανάλογα με την τεχνική της συλλογής δεδομένων, οι εργασίες κατά την φάση της συλλογής δεδομένων οργανώνονται με διαφορετικό τρόπο. Σε μια έρευνα με ερωτηματολόγια πρέπει π.χ. αυτά να έχουν σχεδιαστεί και τυπωθεί, ενώ όσοι θα πραγματοποιήσουν τις συνεντεύξεις θα πρέπει να έχουν επιλεγεί και εκπαιδευτεί και προ πάντων να έχουν περάσει από ελέγχους. Λόγω της ποικιλίας των εργασιών που σχετίζονται με τη συλλογή δεδομένων δύναται να ανατεθούν μέρος αυτών (αυτό αφορά κυρίως δημοσκοπήσεις) σε ιδρύματα εκτός των πανεπιστημίων, όπως τα «ινστιτούτα έρευνας αγοράς» (για παράδειγμα Infas, Infratest, USUMA)¹⁰.

1.2.7 Κωδικοποίηση δεδομένων

Τα δεδομένα που συλλέγονται πρέπει να καταγράφονται κωδικοποιημένα και να είναι ταξινομημένα. Μια συλλογή δεδομένων πρέπει να είναι διαρθρωμένη με τρόπο που να

10. 1 Λεπτομέρειες για τις διαδικασίες συλλογής δεδομένων μέσω ινστιτούτων (διαγωνισμοί, αναθέσεις, κανόνες συμβολαίων κλπ. βρίσκονται στο Παράρτημα ΣΤ

καθιστά εφικτή την αξιολόγησή της. Πιο ξεκάθαρη γίνεται αυτή η διαδικασία, εάν τα δεδομένα ελέγχονται ποσοτικά με τη χρήση υπολογιστή¹¹. Σε αυτή την περίπτωση, για παράδειγμα σε μια έρευνα πρέπει οι πληροφορίες να μεταφέρονται από ένα ερωτηματολόγιο σε ένα αρχείο με «κωδικοποιημένο τρόπο» σε μια τυποποιημένη μορφή και σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζει η «διαδικασία της κωδικοποίησης» («κωδικοποιημένα») (για λεπτομέρειες, ανατρέξτε στο κεφάλαιο 8). Για τη συλλογή και καταχώρηση δεδομένων, ακολουθεί συνήθως μια εκτεταμένη διαδικασία «εκκαθάρισης δεδομένων» κατά την οποία αναζητούνται και εξαλείφονται σφάλματα (για παράδειγμα από τις γραπτές αποδόσεις, την κωδικοποίηση ή από λάθη μεταγραφής δεδομένων). Αυτή η πιο τεχνική φάση απόκτησης και επεξεργασίας δεδομένων που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση των δεδομένων μπορεί να διαρκέσει αρκετούς μήνες, ειδικά όταν πρόκειται για μεγαλύτερες ποσότητες δεδομένων.

1.2.8 Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση δεδομένων στην εμπειρική κοινωνική έρευνα, αποτελείται κυρίως από την εφαρμογή στατιστικών μεθόδων με τη χρήση υπολογιστών και ειδικών προγραμμάτων, των «συστημάτων ανάλυσης δεδομένων». Οι θεωρίες για παράδειγμα συχνά προβλέπουν την ύπαρξη συσχετίσεων μεταξύ πτυχών του υπό διερεύνηση πεδίου. Με τη βοήθεια στατιστικών μεθόδων, μπορεί να ελεγχθεί κατά πόσον αυτές οι θεωρητικά προβλεπόμενες σχέσεις εντοπίζονται ή όχι στα δεδομένα. Πρόκειται για μια ποικιλία από τεχνικές στατιστικής ανάλυσης, (μια πολύ σύντομη επισκόπηση για κάποιες βασικές τεχνικές βρίσκεται στο κεφάλαιο 9).

Στις κοινωνικές επιστήμες τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεδομένων συχνά απαιτούν τουλάχιστον μια μερική αναθεώρηση της αρχικής θεωρίας. Σε αυτό το σημείο πραγματοποιείται η «*ανάδραση*» μεταξύ θεωρίας και εμπειρικών αποτελεσμάτων.

Όσο πιο ξεκάθαρα διατυπωμένη και αποσαφηνισμένη είναι η εξεταζόμενη θεωρία πριν από την έναρξη της ανάλυσης δεδομένων, τόσο πιο εύκολα διενεργείται η ανάλυση των δεδομένων. Αλλά ακόμη και αν η θεωρία αποσαφηνίζεται με ακρίβεια, το υψηλών θεωρητικών απαιτήσεων στάδιο ανάλυσης δεδομένων (που επεξεργάζεται μεγάλες ποσότητες δεδομένων, οι οποίες οφείλονται σε τεχνικά, οργανωτικά, και, επίσης, θέματα προστασίας δεδομένων) δεν μπορεί να διαρκέσει λιγότερο από κάποιους μήνες.

1.2.9 Δημοσίευση

Για να μπορεί η έρευνα να συμβάλει στην επιστημονική πρόοδο, πρέπει να δημοσιεύονται τα αποτελέσματά της. Αυτό γίνεται κατά κανόνα - εάν πρόκειται για ένα ερευνητικό

¹¹ 2 Ποσοτική ανάλυση χωρίς υπολογιστή είναι πράγματι δυνατή, αλλά σε περισσότερες από δύο περιπτώσεις δεν είναι συμφέρουσες οικονομικά. Μια διάρθρωση των δεδομένων που συλλέγονται τυχάνει εξάλλου αναπόφευκτα «ποιοτικής ανάλυσης»

σχέδιο ή μια χρηματοδοτούμενη μελέτη – από τη μια μέσα από την τελική έκθεση για τους χρηματοδότες της μελέτης και από την άλλη μέσα από μία ή περισσότερες δημοσιεύσεις σε βιβλία ή σε περιοδικά. Επίσης, για μια δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό θα χρειαστεί να σταλεί το κείμενο στον υπεύθυνο συντάκτη της έκδοσης. Αυτός θα προωθήσει το κείμενο περαιτέρω για την αξιολόγησή του από ανεξάρτητους κριτές¹². Αυτοί αξιολογούν την ποιότητα της μεθοδολογίας, την επιστημονική πρωτοτυπία καθώς και την συνάφεια και καταλληλότητα της συνεισφοράς του κειμένου προς το περιοδικό. Στην περίπτωση που οι αξιολογητές συνιστούν το κείμενο ακολουθεί - συνήθως μετά από μερικές πιθανές αναθεωρήσεις - η δημοσίευσή του¹³. Από την περίοδο ολοκλήρωσης του προγράμματος αυτού καθαυτού έως τη δημοσίευση του ερευνητικού αποτελέσματος είναι πιθανόν να περάσουν αρκετά χρόνια.

1.2.10 Διάρκεια ερευνητικών έργων στις κοινωνικές επιστήμες

Ένα ερευνητικό έργο στις κοινωνικές επιστήμες, ξεκινώντας από τον καθορισμό του αντικειμένου της έρευνας έως τη δημοσίευσή του, διαρκεί από έξι μήνες μέχρι αρκετά χρόνια. Γενικά, μπορεί κανείς, σύμφωνα με τον Frederick (1973:119) να διαπιστώσει ότι «εκτός από την εμπειρία ότι μια μελέτη πάντα διαρκεί περισσότερο από το μέγιστο που έχει υπολογίσει κανείς, λίγα μπορούν να αναφερθούν για τη διάρκεια της διαδικασίας μιας έρευνας». Το ίδιο λίγα μπορούν να ειπωθούν χωρίς να γίνει αναφορά σε συγκεκριμένα προγράμματα σχετικά με το κόστος ενός έργου. Επιχειρώντας έναν πρόχειρο προσανατολισμό πρέπει να αναφερθεί ότι ένα «τυπικό» διετούς διάρκειας έργο με μια έρευνα των περίπου 1500 ατόμων δεν μπορεί να ολοκληρωθεί με έναν προϋπολογισμό που βρίσκεται κάτω από τα 300.000 ευρώ. Άλλες μορφές έρευνας, πέρα από έρευνες με ερωτηματολόγια, δεν διενεργούνται απαραίτητα με λιγότερο κόστος.

1.3 Επιπρόσθετη βιβλιογραφία

Για να αποκτήσει κανείς μια πρώτη εντύπωση από την πραγματική πρακτική των ερευνητικών προγραμμάτων στις κοινωνικές επιστήμες, θα πρέπει να διαβάσει πρώτα το συναρπαστικό βιβλίο του HUNT (1991). Εκτός από μια βασική εισαγωγή σε κάποιες τεχνικές της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας θα συναντήσει πολλά παραδείγματα των εμπειρικών ερευνητικών έργων. Πέντε έργα παρουσιάζονται λεπτομερώς. Επειδή το βιβλίο περιγράφει επίσης τα τεχνικά, οικονομικά, κοινωνικά και άλλα προβλήματα των

12. Περιοδικά με ένα τόσο έμπειρο σύστημα αξιολόγησης (review System) ονομάζονται «reviewed Journals». Σε μερικά περιοδικά το περισσότερο από το 90% των υποβληθέντων άρθρων έχει απορριφθεί από τους αξιολογητές (κριτές). Επειδή οι δημοσιεύσεις σε τέτοια περιοδικά είναι δυσκολότερες από ότι σε άλλα περιοδικά και τα περιοδικά αυτά έχουν μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό και πιο πολλές παραπομπές, οι δημοσιεύσεις στα περιοδικά αυτά απολαμβάνουν υψηλή αναγνώριση και κύρος.

13. Τα δύο πιο σημαντικά γερμανόφωνα περιοδικά στο χώρο της κοινωνικής επιστήμης, το “Zeitschrift für Soziologie” und το “Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie» κάνουν αποδεκτό μόνο το περίπου 35-40% των άρθρων που έχουν υποβληθεί για δημοσίευση.

ερευνητικών έργων μπορεί κανείς να διεισδύσει στα πρακτικά ζητήματα της κοινωνικής έρευνας, η οποία έως τώρα κατέστη δυνατή μόνο μέσω «συμμετοχικής παρατήρησης».

Όσοι ενδιαφέρονται για την πρακτική εφαρμογή της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας, πρέπει να αναζητήσουν και να μελετήσουν προσεκτικά το βιβλίο που δημοσιεύθηκε από τους MORTON/ROLPH (2000). Περιέχει επίσης πλήθος παραδειγμάτων, στα οποία χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας με έναν ικανοποιητικό και αυστηρών μεθοδολογικών απαιτήσεων τρόπο, έτσι ώστε να αξιολογηθούν οι επιδράσεις των επιχειρούμενων αναθεωρήσεων.

Στην εφαρμοσμένη έρευνα, γίνεται γρηγορότερα σαφές ότι ένα σχέδιο έρευνας δεν είναι δυνατόν ποτέ να διεκπεραιωθεί χωρίς την ανάπτυξη μιας ρητά διατυπωμένης θεωρίας για το συγκεκριμένο θέμα της έρευνας. Γενικές οδηγίες για την κατασκευή της θεωρίας στην εξήγηση των κοινωνιολογικών φαινομένων βρίσκονται στα έργα των LINDENBERG (1977, 1985, Β 1989), Wang/LINDENBERG (1987) και COLEMAN (1990:1 - 44). Σε συνολικά επτά τόμους ανέλαβε ο Esser (1993, 1999, 2000a 2000 d, 2001) να παρουσιάσει μια ενιαία εκπροσώπηση των κοινωνιολογικών προβλημάτων.

Πολλές χρήσιμες συμβουλές για τη συγγραφή επιστημονικών εργασιών σε γενικές γραμμές μπορεί να συναντήσει κανείς στον Day (1998). Το βιβλίο των FRIEDLAND/FOLT (2000) είναι αφιερωμένο σχεδόν αποκλειστικά στην εφαρμογή των όρων διασφάλισης των απαιτούμενων μέσων για τη διενέργεια ερευνών. Το βιβλίο αυτό, παρά το αμερικανικό υπόβαθρο και τον φυσικό-επιστημονικό του προσανατολισμό, βοηθά στη διάρθρωση και την αποσαφήνιση που παρέχει στο ίδιο ερευνητικό έργο.

Λέξεις-κλειδιά Κεφαλαίου 1

<i>Ερευνητικό πρόβλημα</i>	<i>Θεωρία</i>
<i>Εννοιολογικός προσδιορισμός των εννοιών</i>	<i>Λειτουργικός ορισμός των εννοιών</i>
<i>Συλλογή δεδομένων</i>	<i>Κωδικοποίηση δεδομένων</i>
<i>Ανάλυση δεδομένων</i>	<i>Δημοσίευση</i>